

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2022.1\(37\).281816](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2022.1(37).281816)

УДК 1 (091): 141.2-3

Олександр Кирилюк

**ПРЕОБРАЖЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЧЕРЕЗ
ОСОБИСТІЙ ДОСВІД ПЕРЕЖИВАННЯ «МИТЬ»
(OJEBLIKKET-AUGENBLICK)**

Exairhnes (Платон), rhore (Біблія), toment (латинські автори), ojeblikket (К'еркегор), Augenblick (Гайдеггер) як (англійські переклади) "in the blink of an eye", "moment of vision", "glance of an eye", "instance", "suddenness", "decisive moment", чи українською 'за миг ока', 'на-млі-ока', 'за миг ока', 'моментально', або російською 'в мгновение ока' тощо – все це є поняттєвими формами одного концепта «мить», котрий виражає перехід речей чи явищ від одного стану до іншого через випадіння з часовості. Мить є атемпоральною за визначенням, тому що якби вона мала часові виміри, то перехід від одного стану до іншого мав би призводити до такої ситуації, коли річ поєднувала б у собі обидва стани, минулий і майбутній. Наприклад, річ, що почала рухатись, мала одночасно і рухатись, і перебувати у спокої. Теж саме стосується її переходу від нашого земного світу до світу божественного або від грішної людини до людини праведної. На відміну від усіх теоретичних дослідників «миті» Григорій Сковорода був єдиним, хто реально пережив цю «мить» (Ojeblikket, Augenblick) як чудо переходу від занепакої темпоральності до сяючої божественної вічності, що відбулося у 1770 році у саду Троїцької обителі під Слобожанською Охтиркою з попереднім отриманням дару ясновидіння, що знайшло прояв у приголомшливому прозрінні (Augenblick у Гайдеггера має й таке значення) та тілесному і духовному преображенні.

Ключові слова: *exairhnes, rhore, ojeblikket, Augenblick, в blink of an eye, на млі ока, час, вічність, страх-жах, Сковорода, К'еркегор, Гайдеггер.*

У 1770 році Григорій Сковорода, як пише у своїй роботі про свого великого приятеля Михайло Ковалинський, поїхав до Києва. Зупинився він у передмісті, у Китаївській пустині, де начальником був його родич отець Іустин. Після трьох місяців перебування у цьому князстві Григорій Савич відчув у собі «внутреннее движение духа непонятное, побуждающее его ехать из Киева». Він просить Іустина відпустити його у Харків, але той «заклинает его всею святынею не оставлять его». Проте «дух настоятельно велит удалиться из Киева. Между сим пошел он на Подол, нижний город в Киеве. Пришед на гору, откуда сходят на Подол, вдруг остановясь, почувствовал он обонянием такой сильной запах мертвых трупов, что

перенесть не мог и тотчас поворотился домой. Дух погнал его из города, и он с неудовольствием отца Иустина, но с благоволением Духа отправился в путь на другой же день».

Діставшись Охтирки-города, Григорій Сковорода зупинився в іншому монастирі, в Троїцькій обителі, де «приязнь лобродушного монаха», архімандрита Венедикта заспокоїла його. Одначе раптом стало відомо, що «в Києве оказалась моровая язва, ... и что город заперт уже» [Ковалинский 2011: 1363].

В Охтирці зі Сковородою трапилось дещо неймовірне. Михайло Ковалинський передає розповідь про це самого нашого філософа: «Имея разженные мысли и чувства души моеи благоговением и благодарностию к Богу, встав рано, пошел я в сад прогуляться. Первое ощущение, которое осязал я сердцем моим, была некая развязанность, свобода, бодрость, надежда с исполнением. Введя в сіе расположение духа всю волю и все желанія мои, почувствовал я внутрь себя чрезвычайное движение, которое преисполняло меня силы непонятной. Мгновенно излияние некое сладчайшее наполнило душу мою, от котораго вся внутренняя моя возгорелась огнем, и казалась, что в жилах моих пламенное течение кругообращалось. Я начал не ходить, но бегать, аки б носим неким восхищением, не чувствуя в себе ни рук, ни ног, но будто б весь я состоял из огненного состава, носимаго в пространстве кругобъитія. Весь мір исчез предо мною; одно чувство любви, благонадежности, покоиствия, вечности оживляло существование мое. Слезы полились из очей моих ручьями и разлили некую умиленную гармонию во весь состав мой. Я проник в себя, ощутил аки сыновнее любви уверение и с того часа посвятил себя на сыновнее повиновение Духу Божію» [Ковалинский 2011: 1364].

Що спільного мають та як пов'язані між собою ці події? По-перше, в обох випадках Григорій Сковорода згадує Духа Божія – у першому випадку він залишив Київ «з благоволения Духа», котрий «погнав його з міста», у другому мова йде про синівську любов до Духа та покору Йому. По-друге, обидва випадки мають таку спільну рису, як *прозріння*. У першому випадку це явне *ясновидіння*, або *передбачення* тієї епідемії, що насувалась на Київ і ця біда мала ось-ось трапитися. У випадку з преображенням Сковороди ми теж можемо говорити про певне *прозріння*, деякий *прорив* у його *баченні* Бога через проникнення у самого себе. В обох випадках процес супроводжувався суто почуттєвими сприйняттями, коли Сковорода фізично відчув загрозу мору як запах тіл, що розкладаються; так само фізичними були відчуття втрати звичайної тілесності (не чув рук та ніг) та відчуття того, що його тіло набуло «огненного состава».

Третій збіг полягає у *миттєвості* переході від тліну до вічності, як у

першому випадку, коли захворілі «разрешатся от тела» смертного та перейдуть до нетлінного існування, або у гострому відчутті втрати тілесного існування Григорієм Сковородою та «чувствіїв» вічності, як у випадку з преображенням філософа. *Моментальність*, *миттєвість* переходу від одного стану до іншого у київській події має латентну форму, коли перехід «за мить ока» вживається у тому сенсі, яке мається на увазі у Першому посланні апостола Павла Коринф'янам, а в охтирському ж чуді *моментальність* трансформації Г. Сковороди репрезентована очевидним чином («*мгновенно* изливание некое сладчайшее наполнило душу мою») – це по-четверте. По-п'яте, обидві миттєвих переходи є саме *переходами*, тобто, змінами одного стану людини на інший.

Щодо відмінностей у цих двох трансформаціях, то вони полягають у першу чергу в протилежній емоційній забарвленості. Передбачаючи великий мор, Г. Сковорода відчував, думаю, якщо не *жах* чи *острах*, то *тривогу* – точно. Принаймні, сам він згадував, що тільки у Троїцький обителі він *заспокоївся*, але це не значить, що він перебував у простому *неспокої* – та наполегливість, з котрою він поспішав виїхати з Києва, видає серйозність його побоювань. Натомість емоційний фон переживання миттєвого преображення абсолютно протилежний – Сковорода відчув душевний підйом, прилив сил, любов такою мірою, що від надлишку і сили цих зворушливих переживань він навіть розридався.

Цікавим для нас тут є саме *моментальність*, *миттєвість* переходу з одного стану до іншого, пережитого Григорієм Сковородою. Поняття *миті*, попри те, що воно є у деякому сенсі незвичним та «екзотичним», має свою тисячолітню філософсько-богословську історію. Одним з термінологічних форм даного поняття є «на млі ока», «за мить ока», «на мліг ока» тощо. Важливо зауважити, все ці терміни виражають деякі сутнісні особливості явища, до якого вони відносяться такою мірою, що без них цю сутність збагнути неможливо.

Виникає питання, чи відав Г. Сковорода щось про це поняття з якихось письмових джерел? Той факт, що наш філософ був добре обізнаний з філософією Платона та з врахуванням того, що саме у Платона проблема *миті* отримала концептуального вигляду, спокушає нас припустити, що саме з праць Аристокла, а конкретно, діалогу «Парменід» Г. Сковороді стало відоме поняття *миті* у його ключовій ролі розуміння переходу від одного стану до іншого як того медіатора, котрий «випадає» з часовості і має відношення до вічності, де час застигає.

У чому ж полягає *суть проблеми* у «Парменіді»? Річ у тім, що, перебуваючи у часі, річ чи явище може знаходитися або у русі, або у спокої. Тим не менш вони можуть змінювати такий свій стан та переходити від руху

до спокою, і навпаки. Перебуваючи у русі, річ знаходиться у часі, так само як часовий вимір має й тривалість її знаходження у спокої. Одначе чи має якійсь часовий, нехай і найменший, інтервал сам момент переходу від руху до спокою або від спокою до руху? Якщо відповідь позитивна, то дана річ має або перебувати у русі та спокої одночасно, що неможливо, або взагалі ні рухатись, ні перебувати у спокої, хоча такого стану Парменід як учасник діалогу навіть уявити собі не може.

Вихід шукачами істинного стану справ було знайдено у визнанні того, що даний перехід відбувається *миттєво*, поза часом, у *вічності* як застиглий *атемпоральності*. Через це говорити про декотрий «половинчастий» або взагалі незрозумілий стан речі чи явища вже не приходиться. Річ, що була у спокої, знаходилась у *часі*, так само у *часі* перебігає її рух, що розпочався. Але сам перехід від спокою до руху є *позачасовим*, і відбувається він «на млі ока», *моментально*.

У Платона даний моментальний перехід виражався терміном '*exaiphnes*' (*ексайпфнес* або *ексайпфніс*) – 'раптом', 'миттєво'. Цим словом у Платона також позначається атемпоральний перехід від *Одного* до *множини* [Кирилюк 2022б]. Г. Сковорода теж говорить про певні переходи такого гатунку, наприклад, від ідеального ейдосу «яблуні» до його втілення у матеріальне дерево, але, на відміну від Платона, поняття *моментальності*, чи *миттєвості*, він не використовує.

Більш ймовірним вплив на Г. Сковороду в плані залучення ним поняття моментальності у термінологічній форм «*миг ока*» мала Біблія, зокрема, Перше Послання апостола Павла: «*Раптом, як оком змигнути* (курсив мій – *О. К.*), при останній сурмі: бо засурмить вона і мертві воскреснуть, а ми перемінимось!... Мусить бо тлінне оце зодягнутись в нетління, а смертне оце зодягтись в безсмертя (1 Кор. 15 : 52, пер. Івана Огієнка).

Григорій Сковорода теж використовує термін «*миг ока*», одначе, на відміну від апостола Павла мова у нього йде про миттєвий перехід від світу тліну до світу вічного не стільки у сенсі переходу від земного світу до світу божественного, від *часовості* до *вічності*, скільки про оновлення «*Мыру*» людей через зникнення усього гидкого та поганого у ньому: «*Как только прешел и зашел ветхий Мыр, возсіяло же купно и Ноево, и новое Время, и Лето, и тогда, во Мгновеніи Ока* (курсив мій – *О. К.*), в Последней Трубе все ношнья Птицы, все ядовитьи Гады, все лютьи Звери, всякіи Труд и Болезнь, и все злых Духов Легеоны, все безчисленньи Свитки, изблевающии Хулу на ВЪШНЯГО Вихром возметаемы от Лица Земли, ишезоша» [Сковорода 2011 : 850].

Про вплив Біблії на вживання Г. Сковородою поняття «*за мить ока*» може свідчити також залучення у наведеному щойно його тексті образу

вихору, що в одну мить змітає нечисть. Сучасник Августина Блаженного Сронім Стридонський Блаженний зазначав, що *мить ока* у Біблії виражено словом *rhore* з паралельним застосуванням *rhipe* у сенсі ‘поштовх’, ‘підхоплення’, і тому як легкий пух чи соломинка, чи тонкий і сухий лист легко піднімаються вітром і буревієм, то так у *мить ока* за помахом Божим зведені будуть й тіла всіх мертвих.

Якби ми мали б відомості, що про особистий досвід переживання власної миттєвої трансформації Г. Сковородою знав С. К’єркегор, то ми могли б з впевненістю твердити, що цей досвід у данського філософа був отримав несподіване теоретичне осмислення. Звісно, це не так, але збіги та відповідності між реальним переживанням трансфігурації «за мить ока» Сковородою та теоретичними викладками Сьорена К’єркегора просто дивовижні. Свої погляди на «миг ока», данською – «ojeblikket» (*oieblíket*), він виклав в однойменній книзі [Kierkegaard 1895], де цей концепт отримав розвиток в іншому, ніж у Плагона, напрямку.

Специфіка підходу данського філософа полягала передусім у введенні «миті» у християнський богословсько-догматичний контекст та в акценті на екзистенціально-особистісних аспектах її фіксації при збереженні тематично домінуючої і раніше проблеми співвідношення часу як міри рухомості світу сущого з атемпоральною вічністю. Разом з тим у контексті часу, його *модусів*, *миттєвості* та *вічності* філософ піддає розгляду поняття *страху* та релігійні концепти *звернення*, *примирення*, *спасіння*, *повстання з мертвих*, *суду* тощо. Давньогрецькою відповідністю «ojeblikket» він вважав *exaíphnes* Плагона, а латинською – *момент* (*momentum*) [К’єркегор 2010: 206]. Як і Г. Сковорода, С. К’єркегор в одній з приміток до своєї роботи «Поняття страху» згадує наведену вище цитату з апостола Павла (1 Кор. 15 : 52), називаючи розуміння миті у ній «поетичним»¹.

С. К’єркегор зазначає, що Апостол Павло тим самим також виражає ідею про те, що *мить* та *вічність* мають спільний вимір – через те, що момент загибелі у цю ж мить постає і як вираз вічності. Ключовим пунктом розуміння С. К’єркегором *миті*, від якого він відштовхується у своїх міркуваннях на цю тему і якого невтомно повторює є твердження про те, що *людина є синтезом душі та тіла, котрий оснований на Дусі та підтримується ним. Страх* же, якого С. К’єркегор, вочевидь, зовсім недаремно розглядає разом із *миттю*, постає як *момент індивідуального життя* [К’єркегор 2010: 199].

«Якщо час і вічність торкаються одне одного, – пише далі С. К’єркегор, – то це має бути у часі, і тепер ми підійшли до миті (*the moment*). ... Немає нічого швидшого за *миготіння ока* (курсив мій – О. К.), і все ж воно спільномірне зі змістом вічного... Таким чином, *миготіння* (*blink*) – це

маркер (designation) часу, і такий маркер, котрий позначає час в його доленосному зіткненні (conflict) з вічністю» [Kierkegaard 1980: 87; цит. за: Nemati 2009: 170]. С. К'єркегор відзначає, що «мить» – це фігуральний вираз, і з ним не так-то просто мати справу, хоча таке красиво слово все ж варте уваги. [К'єркегор 2010: 206].

Важливо відмітити, що вихід на вічність в саморефлексивно-феноменологічному сприйнятті нами часу через «застигання» у миті для С. К'єркегора не є суто теоретичним завданням. Йому це потрібно для вирішення фундаментальних етичних проблем. Досліджуючи цей ключовий пункт творчості мислителя, Марк Урацал зазначав, що, за К'єркегором, «серйозне ставлення до безсмертя – це єдиний спосіб (one way) досягти правильної рефлексивної позиції щодо власного характеру чи особистості. Таким чином, К'єркегор стверджує, що безсмертя як теоретична позиція може сприяти тому, щоб людина володіла або брала на себе відповідальність бути такою, якою вона є» [Wrathall 2015: 419].

Оглядаючи концепцію *miti* (ojeblikket) у С. К'єркегора в цілому, зазначимо, що її ключовими поняттями є поняття *страху*, *стрибку*, *тривоги*, *гриху* та *переходу*. Мить у нього була тим «справжнім існуванням», котре стосується «як тимчасових/історичних відносин», так «орієнтації та способу буття» і ставлення у межах істинного християнства до Бога. За К'єркегором, ojeblikket «дозволяє особистості існувати автентично, незалежно від історичного чи культурного контексту» [Backhouse 2011].

Чи не завдяки своїй здібності занурюватися у вічну атемпоральну мить, уникаючи тенет злосливого четвертого світу сплюндрованих людей Сковороді вдалося не дати собі цьому світові його вловити? Принаймні, прагнення до автентичного самобуття, що випадало б з тривіальної занепакої часовості *повсякдення*², де пересічні люди необачно гублять свій життєвий час на сварки та підлості або безвільно плывуть за течією подій, цілком відповідає життєвemu стратегіям нашого філософа, котрому вдалося зробити у житті те, що написано на його епітафії [Кирилюк 2022a].

Сама ж *мить* (ojeblikket) С. К'єркегора у данському філософському довіднику визначається як «*момент часу, коли вічне і тимчасове торкаються одне одного*». У часі кожна нинішня мить, кожне відносне *тепер* невинно змінює попередню. У «Понятті страху (*Angest* 'тривоги', 'жаху') 1844 року ojeblikket зображено як абсолютне *тепер*, що виникає, коли *нечасове*, тобто. *вічне* втручається в історію, завдяки чому й індивід набуває статусу вічності [ojeblikket 2022].

Цілком погоджуючись з наведеними підсумково-оглядовими оцінками вчення С. К'єркегора про *мить*, зазначу, що з трьох варіантів її розуміння релевантними нашої проблемі є перший та другий: 1) *ojeblikket* – це *момент*,

коли часове та вічне перетинаються; 2) *oeblikket* виникає, коли вічне втручається в історію, і відбувається це з приходом Христа, завдяки чому людина здатна зробити перехід від тимчасовості до вічності. Третє ж розуміння стосується семантики *oeblikket*, тотожній таким смислам, як 3) слово, вимовлене доречно, «вчасно», у вирішальний момент, при тому це слово не може бути не сказане.

Вчення про мить С. К'єркегора отримало подальший розвиток у М. Гайдеггера, причому вплив данця на останнього був настільки сильним, що дослідники говорять ледь не про плагіат. Прямо запозичені (при відсутності цитування) були поняття-концепція *страху-тривоги, повторення та моменту* (“the moment”) [Geter 2016: 11]. Останнє поняття для нас становить особливий інтерес у контексті сковородинівського миттєвого преображення. Якщо у С. К'єркегора мить має термінологічну форму «*oeblikket*», то у М. Гайдеггера це «*Augenblick*» (*аугнблік*).

На думку Корал Уорд, *Augenblick* як метафора, описує часовий досвід, а також дає нам репрезентативний візуальний образ *ока*, що швидко мигає Розуміння буквального німецького значення *Augenblick* як «погляду ока» дає нам «момент бачення» М. Гайдеггера, термін, пов'язаний із баченням або прозрінням (*Einblick*). Ф. Ніцше обіграє слово *Augenblick* і пов'язані з ним слова: «погляд» (*Blick*), «підморгування» (*Augenblinzeln*) – як зухвалий спосіб спілкування та «спалах блискавки (*Blitzen*) прозріння». У більш рідкісному перекладі як «погляд ока» ця фраза має відтінок тривалого споглядання, можливо, навіть мрійливого розфокусованого погляду. К. Ясперс говорить про «абсолютну самотність» споглядання як про «око існування», «перший стрибок» до існування, яке виходить за межі самого себе [Ward 2001: 410].

Значення «прозріння» дослідники вважають ключовим у гайдеггерівському *Augenblick* (як тут не згадати «блискавку прозріння» Ф. Ніцше!). Зокрема, у Кембриджському лексиконі Гайдеггера *момент, або «момент бачення» (moment of vision* – так англійською перекладається *Augenblick*) – це досвід проникливого прозріння як *прозорливого розуміння* (*insight*) власної ситуації, прозріння, яке проривається крізь занепалу темпоральність повсякденності і приводить нас до іншої темпоральності – власної, автентичної та історичної [Polt, R. 2021], якою є, за Гайдеггером, специфічна *теперішність на млі ока* як часу, що зупинився та застиг у *одномоментності*, вже без екстатичного виходу з себе у три відомі модуси часу.

Тепер, нарешті, подивимось, яким чином теоретичні розробки поняття *миті* на матеріалах досвіду *іншого* (адже ні К'єркегор, ні Гайдеггер, ні Ясперс тощо не повідомляють про власний досвід «*oeblikket*'а» чи

«Augenblik'a») відповідають сутнісному змісту *особистого* досвіду «на млі ока» Григорія Сковороди. У першу чергу слід сказати про те, що трансформація Сковороди постала як певний перехід від одного стану до іншого, і порубіжжям, що відділило їх одне від одного, виступав саме *момент, мить*.

Далі, наш філософ відчув не тільки зміну свого звичного тілесного «составу» на незвичний «вогняний», не тільки ажитацію, але й причетність до *буття* (кругобуття), а ми знаємо, що *Augenblik* М. Гайдеггера є автентичним тут-буттям (Дазайном). Не менш важливим є також перехід через саму *мить* від *часовості* до *вічності*, адже «у Кіркегара ... мить відкриває вічність ...» [Флоровский 1930: 75].

Ще одна ознака, котра вказує на відповідність індивідуального досвіду Сковороди теоретичним шуканням пізніших філософів, це роль Святого Духа. Саме Він у К'єркегора є підставою для єдності душі та тіла, *вічного та тимчасового*, котрі зустрічаються у *миті*, і саме до Духа Божія після свого преображення починає із особливо сильною синівською покірою і любов'ю ставитися Г. Сковорода.

Нарешті, чи не головна відповідність *моменту* в досвіді Сковороди та у філософських викладках Гайдеггера стосовно «на млі ока» (in the blink of an eye) полягає у тому, що ця мить була *миттю прозріння*. Перед Григорієм Сковородою відкрилась велика Істина, котра прийшла до нього у незвичний спосіб, через потрясіння. Якою була роль дару ясновидіння, котрий відкрився у Сковороди напередодні епідемії у його миттєвому преображенні, сказати важко, але той факт, що цей епізод супроводжувався *страхом* та з огляду на те, яку роль відіграє *страх-жах* у К'єркегора та Гайдеггера, зв'язок миттєвого переходу від *часовості* до *вічності* з цим афектом можна з певною долею ймовірності визнати не випадковим.

Головний же висновок, якого можна зробити з наведеного, полягає у тому, що як до Г. Сковороди, так і після нього філософи розробляли проблему *миті* як «на млі ока» суто *споглядално, теоретично*, тоді як наш філософ єдиний серед всіх мені відомих, мав *реальний, практичний* персональний досвід *миті* у наведеному у статті сенсі, як переходу від *часовості* до *вічності* та як надприродного прозріння.

Примітки

¹ Проблема миті отримала осмислення у суто поетичній формі у пізніші часи, і Л. Дюпре наводить вірш Томаса Еліота на цю тему (переклад мій – О. К.):

Or say that the end precedes the beginning,
And the end and the beginning were always there

Before the beginning and after the end
 And all is always now
 (“Burnt Norton” in Four Quartets).

Чи мовити: кінець стоїть попереду начала
 Бо і початок, і кінець бувають в один час
 И те, що було до початку, те ж буде після всіх часів фіналу
 Оскільки все присутнім є і в «зАраз», і в «за рАз»

Или сказать: конец предшествует началу,
 И начало, и конец всегда бывают в один час
 И то, что было до начала, то будет после общего финала

Поскольку все всегда присутствует в «сейчас» [Dupré 1984: 172].
² Тут мається на увазі не та *повсякденність*, про яку йдеться у «Бутті та часі», де *Alltäglichkeit* (*Everydayness*) визначається як спосіб існування, в якому *Dasein* зазвичай (usually) проявляє себе у першу чергу і головним чином (primarily). Гайдеггер зосереджує свою аналітику *Dasein* на явищах повсякденності, щоб, за його словами, «ця сутність могла показати себе сама по собі і на своїх власних умовах» (SZ 16). На його думку, повсякденність розкриває істотні характеристики буття [Käufer 2021]. Ця повсякденність, маючи пряме відношення до *Dasein*, стосується радше *вічного тепер, миті*, ніж буденної занепалої *темпоральності*, де *теперішнє є плинним* і має у Гайдеггера назву *актуальності*: саме такої повсякденності унікав Г. Сковорода.

Список використаної літератури

- Кирилюк, О. С. (2022a) *Григорій Сковорода про стратегію “життя у четвертому світі”, у: Філософська та художньо-літературна творчість Г. С. Сковороди у контексті проблем сучасного людського буття*: Мат. Всеукр. наук.-теор. конференції (Дрогобич, 2021). Дрогобич: ДДПУ імені Івана Франка, сс. 21–41.
- Кирилюк, О. С. (2022b) «Одне» Платона та «Начало» Григорія Сковороди, у: *II Верніковські читання (2022)*: Мат. наук. читань пам’яті Марата Вернікова. ОНУ ім. І. Мечникова; Одеська гуманітарна традиція; ЦГО НАН України. Одеса, сс. 32–40.
- Ковалинський, М. (2011) *Жизнь Григорія Сковороды*, у: *Сковорода, Г. Повна академічна збірка творів*; за ред. проф. Леоніда Ушкалова; Нац. акад. наук України. Ін-тут літ-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ін-тут філософії ім. Г. С. Сковороди та ін. Харків–Едмонтон–Торонто: Майдан; Вид-во Канадійського Інституту Українських Студій, сс. 1363–1386.

- Кьеркегор, С. (2010). *Понятие страха* [Concept of fear], в: Кьеркегор, С. *Страх и трепет* / Пер. с дат.; изд. 2-е, доп. и испр. Москва: Культурная революция, сс. 123–286.
- Сковорода, Г. С. (2011) *Обновление Мыра*, в: Сковорода, Г. С. *Повна академічна збірка творів...* – с. 850
- Флоровский, Г. В. (1930) *Спор о немецком идеализме*, в: *Путь*, № 25, сс. 51–81.
- Backhouse, S. (2011) *Kierkegaard's critique of Christian nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 272 p. Retrieved March 4, 2022 from: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199604722.001.0001/acprof-9780199604722>
- Dupré, L. (1984) *Of Time and Eternity in Kierkegaard's Concept of Anxiety*, in: *Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers*. Vol. 1. I. 2, pp. 160–176. Retrieved March 4, 2022 from: <https://core.ac.uk/download/pdf/216987066.pdf>].
- Geter, K. D. (2016) *Missed Appropriations: Uncovering Heidegger's Debt to Kierkegaard in Being and Time*. Electronic Theses and Dissertations, 213 p. Retrieved March 4, 2022 from: <https://digitalcommons.du.edu/etd/1195>
- Hemati, C. L. (2009) *The Concept of Eternity in Kierkegaard's Philosophical Anthropology*. A Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy. Baylor University, Waco, TX, 249 p.
- Käufer, S. (2021) *Everydayness, Alltäglichkeit*, in: Wrathall M. (Ed.), *The Cambridge Heidegger Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 293–296 Retrieved March 4, 2022 from: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-heidegger-lexicon/everydayness-alltaglichkeit/49FCEF71271A035186CF0401EA8BC764>.
- Kierkegaard, S. (1895) *Ojeblikket*, № 1–9. C. A. Reitzels. Kjobenhavn: Beitzelske Forlag, 200 p. Retrieved March 4, 2022 from: https://archive.org/stream/ieblikketno00kiergoog/ieblikketno00kiergoog_djvu.txt.
- Kierkegaard, S. (1980). *The Concept of Anxiety: A Simple Psychologically Orienting Deliberation on the Dogmatic Issue of Hereditary Sin*. Ed. by Reidar Thomte and Albert Anderson. Princeton, NJ: Princeton University Press, 273 p. Retrieved March 4, 2022 from: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt24hrfg>.
- Ojeblikket (2022), in: *Den Store Danske*. Retrieved March 4, 2022 from: <https://denstoredanske.lex.dk/%C3%B8jeblikket>.
- Polt, R. (2022) *Moment (Augenblick)*, in: M. Wrathall (Ed.), *The Cambridge Heidegger Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 497–499. Retrieved March 4, 2022 from: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-heidegger-lexicon/moment-augeblick/8D244949429C9A>

7079DD780FF31F7FFB.

Ward, K. (2001) *In the «Blink of an Eye». An Investigation into the Concept of the 'Decisive Moment' (Augenblick) as Found in Nineteenth and Twentieth Century Western Philosophy*. Thesis for the degree of Doctor of Philosophy of Murdoch University, 424 p. Retrieved March 4, 2022 from: <https://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/391/1/01Front.pdf>.

Wrathall, M. A. (2015) *Trivial Tasks that Consume a Lifetime: Kierkegaard on Immortality and Becoming Subjective*, in: *Ethics*, № 19, pp. 419–441 Retrieved March 6, 2022 from: <https://escholarship.org/content/qt5f34955q/qt5f34955q.pdf>.

Olexander Kyrylyuk

**THE PRACTICAL HRYHORIY SKOVORODA'S TRANSFIGURATION
UNDER PERSONAL EXPERIENCE OF THE MOMENT (OJEBLIKKET OR
AUGENBLICK)**

In 1770, in the garden of the Okhtryka Trinity Monastery near Kharkiv, Skovoroda experienced a stunning shock. He suddenly felt free and invigorated, and a strange movement took place inside him, which filled him with strange power. Some kind of inner fire engulfed him, he lost the feeling of his own body, the whole world disappeared for him and he began to circle in the space of Being. After that, his soul was filled with love for Holy Spirit. These feelings were so strong, but he burst into tears. That is, he had a certain breakthrough in his vision of God. Skovoroda himself points out such an important detail – all this happened to him in one moment. suddenly, instantly, in the blink of an eye. Exaiphnes (Plato), rhope (Bible), moment (Latin authors), ojeblikket (Kierkegaard), Augenblick (Heidegger) or in English “in the blink of an eye”, “moment of vision”, “glance of an eye”, “instance”, “suddenness”, “decisive moment”, or, in Ukrainian, ‘за миг ока’, ‘на-млі-ока’, ‘мимтово’, ‘за мить’, or in Russian ‘моментально’, ‘в мновение ока’ etc. – all these words and terms are different titular names of the same concept “moment”, which expresses the any thing’s transition from the one state to a different another condition. The peculiarity of this instant transition is that it is timeless, atemporal. Look, if it had temporal dimensions, then the transition from one state to another should lead to such a situation⁶ when the thing would combine both states, past and future. For example, a thing that started to move had to move and be at rest at the same time. The same applies to the transition from our world to the divine world or from a sinful man to a saint. So, the “moment” is atemporal and timeless. Entering the moment and staying in it means falling out of time and joining eternity. Unlike all theoretical researchers of the “moment”, Hryhoriy Skovoroda was the only one who

actually experienced this “moment” (*Ojeblikket*, *Augenblick*) as a miracle of transition from fallen temporality to divine eternity. In addition, Skovoroda experienced a stunning epiphany (this is the another meaning of Heidegger’s *Augenblick*) and underwent something similar to a bodily and spiritual transfiguration.

Keywords: *exaiφhnes*, *rhope*, *ojeblikket*, *Augenblick*, in the blink of an eye, time, temporality, eternity, fear (*Angst*), Skovoroda, Kierkegaard, Heidegger.

References

- Kyrylyuk, O. S. (2022à) *Hryhorii Skovoroda pro stratehiiyi zhyttia u “chetvertomu sviti”* [Hryhorii Skovoroda: How to escape from the “fourth world” of bad people], in: *Filosofska ta khudozhno-literaturna tvorichist H. S. Skovorody u konteksti problem suchasnoho liudskoho buttia* : Materialy Vseukrainskoi naukovo-teoretychnoi konferentsiyyi (Drohobych, 2021) / Red. kol.: V. S. Vozniak (hol. red.), T. D. Sukhodub, M. S. Halushchak. Drohobych: Red.-vyd. viddil DDPU imeni Ivana Franka, pp. 21–41.
- Kyrylyuk, O. S. (2022â) “*Odne*” Platona ta “*Nachalo*” Hryhoriiia Skovorody [“The One” by Plato and “The Beginning” by Hrygory Skovoroda], in: *II Vernykovski chytannia (2022): Materialy naukovykh chytan by pamiaty Marata Vernykova / vidp. red. V. L. Levchenko; ONU im. I. Mechnykova; Odeska humanitarna tradytsiia; TsHO NAN Ukrainy, Odesa*, pp. 32–40.
- Kovalinskij, M. (2011) *Zhizn Grigoriya Skovorody* [Life of Grigory Skovoroda], in: *Grigoriy Skovoroda. Povna akademychna zbirka tvoriv*; za red. prof. L. Ushkalova; Nats. akad. nauk Ukrayiny. In-tut lit-ri im. T. G. Shevchenka, In-tut filosofii im. G. S. Skovorody ta in. Kharkiv–Edmonton–Toronto, Majdan; Vydavnytstvo Kanadijskogo Institutu Ukrayinskikh Studij, pp. 1363–1386.
- Kerkegor, S. (2010). *Ponyatie strakha* [Begrebet Angest], in: *Kerkegor, S. Strakh i trepet / Per. s dat. Moskva, Kulturnaya revolyutsiya, 2010*, pp. 123–286.
- Skovoroda, G. S. (2011) *Obnovlenie Myra* [Renewal the Human World], in: *Skovoroda G. S. Povna akademychna zbirka tvoriv...*, p. 850.
- Florovskij, G. V. (1930) *Spor o nemeckom idealizme* [Debate over German idealism], in: *Put*, I. 25, pp. 51–81.
- Backhouse, S. (2011) *Kierkegaard’s critique of Christian nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 272 p. Retrieved March 4, 2022 from: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199604722.001.0001/acprof-9780199604722>
- Dupré, L. (1984) *Of Time and Eternity in Kierkegaard’s Concept of Anxiety*, in: *Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers*. Vol. 1. I. 2, pp. 160–176. Retrieved March 4, 2022 from: <https://core.ac.uk/>

- download/pdf/216987066.pdf].
- Geter, K. D. (2016) *Missed Appropriations: Uncovering Heidegger's Debt to Kierkegaard in Being and Time*. Electronic Theses and Dissertations, 213 p. Retrieved March 4, 2022 from: <https://digitalcommons.du.edu/etd/1195>
- Hemati, C. L. (2009) *The Concept of Eternity in Kierkegaard's Philosophical Anthropology*. A Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy. Baylor University, Waco, TX, 249 p.
- Käufer, S. (2021) *Everydayness, Alltäglichkeit*, in: Wrathall M. (Ed.), *The Cambridge Heidegger Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 293–296 Retrieved March 4, 2022 from: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-heidegger-lexicon/everydayness-alltaglichkeit/49FCEF71271A035186CF0401EA8BC764>.
- Kierkegaard, S. (1895) *Ojeblikket*, I. 1–9. C. A. Reitzels. Kjobenhavn: Beitzelske Forlag, 200 p. Retrieved March 4, 2022 from: https://archive.org/stream/ieblikketno00kiergoog/ieblikketno00kiergoog_djvu.txt.
- Kierkegaard, S. (1980). *The Concept of Anxiety: A Simple Psychologically Orienting Deliberation on the Dogmatic Issue of Hereditary Sin*. Ed. by Reidar Thomte and Albert Anderson. Princeton, NJ: Princeton University Press, 273 p. Retrieved March 4, 2022 from: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt24hrfg>.
- Ojeblikket (2022), in: *Den Store Danske*. Retrieved March 4, 2022 from: <https://denstoredanske.lex.dk/%C3%B8jeblikket>.
- Polt, R. (2022) *Moment (Augenblick)*, in: M. Wrathall (Ed.), *The Cambridge Heidegger Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 497–499. Retrieved March 4, 2022 from: https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-heidegger-lexicon/moment_augeblick/8D244949429C9A7079DD780FF31F7FFB.
- Ward, K. (2001) *In the «Blink of an Eye». An Investigation into the Concept of the 'Decisive Moment' (Augenblick) as Found in Nineteenth and Twentieth Century Western Philosophy*. Thesis for the degree of Doctor of Philosophy of Murdoch University, 424 p. Retrieved March 4, 2022 from: <https://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/391/1/01Front.pdf>.
- Wrathall, M. A. (2015) *Trivial Tasks that Consume a Lifetime: Kierkegaard on Immortality and Becoming Subjective*, in: *Ethics*, №19, pp. 419–441 Retrieved March 6, 2022 from: <https://escholarship.org/content/qt5f34955q/qt5f34955q.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2022

Стаття прийнята 10.05.2022